

ELMA DIZDAR
(Sarajevo)

SEMANTIČKI OPSEG ATRIBUTA U ARAPSKOM JEZIKU

Ključne riječi: arapski jezik, semantika, atribut.

Funkcija atributa na semantičkom nivou jeste leksičkim sredstvima ostvarena karakterizacija, odnosno individualizacija i identifikacija referenta izraženog nadređenom imenicom. Tako atribut, na sintaktičkom nivou nesamostalni rečenični član, na semantičkom nivou ima izvanredno značajnu komunikacijsku ulogu. Naime, uz referenciju i predikaciju kao osnovne komunikacijske funkcije, neophodna u kategorizaciji i klasifikaciji pojmova i pojava bez kojih ljudski život kakav poznajemo ne bi bio moguć jeste upravo funkcija modifikacije, odnosno atribucije. Ona nam omogućava individualizaciju i identifikaciju izoliranih predmeta i pojava što nas okružuju i izvan deiktičkog konteksta, i njihovu organizaciju u veće komunikacijske cjeline. Drugim riječima, atribut kao sintaktički fakultativan element, semantički gledano najčešće jeste onaj element koji imenici udahnuje život, daje joj mogućnost da realizira svoj "tajanstveni recept za izgradnju značenja" (Anderson, Shifrin 1980: 333), ostvarujući tako uspavani potencijal i postajući živi dio proizvođenja značenja.

U ovom će radu biti razmatrani upravo načini, odnosno uže semantičke kategorije, pomoću kojih se upotrebom atributa u arapskoj imeničkoj frazi ostvaruje funkcija individualizacije i identifikacije referenta. Pritom treba napomenuti kako postavljeni zadatak, odnosno razmatranje načina identifikacije referenta, iz semantičke analize automatski isključuje sve nerestriktivne attribute budući da sami nemaju utjecaja na referenciju upravne imenice. Štaviše, nerestriktivni

atributi kao samo sintaktički zavisna, a semantički nezavisna kategorija, podrazumijevaju širinu značenja kakva je sistematskom semantičkom opisu praktično neuhvatljiva.¹

ZNAČENJA ATRIBUTA U ARAPSKOM JEZIKU

O značenju atributa u bilo kojem jeziku u sklopu lingvističkog opisa govori se uglavnom kroz značenje njegovih pojedinačnih formi. Činjenica je, međutim, da različite forme atributa na referenciju upravne imenice utječu na slične načine, odnosno na načine što bi bili svrstani u iste semantičke kategorije, koje se u slučaju imeničke modifikacije mogu nazvati i tematskim ulogama. Ovdje ću, prije no što prijedem na ilustriranje načina na koje se takve kategorije realiziraju unutar arapske atributne konstrukcije,² ukratko prokomentirati način na koji je značenje pojedinačnih formi atributa opisano u literaturi.

U razmatranju značenja kongruentnog atributa, čiji se opis u gramatikama obično svodi na “bliže označavanje imenice uz koju stoji”, jedino utočište možemo potražiti u opisu značenja pridjeva u bilo kojem datom jeziku. Tako ću razmatranje značenja arapskog kongruentnog atributa početi iskorakom u lingvističku tipologiju pridjeva uopće, odnosno klasifikaciju njihovih semantičkih tipova. R. M. W. Dixon, u tipološkom pregledu pridjeva u jezicima svijeta, kao četiri osnovna semantička tipa pridjeva, koji se javljaju kako u jezicima sa velikim klasama pridjeva, tako i u onima koji ih imaju svega nekoliko, izdvaja pridjeve u značenju *dimenzija*, *starosti*, *procjene vrijednosti* i *boje*.³ Uz

¹ O semantičkoj nezavisnosti nerestriktivne relativne rečenice vidi u: Kordić 1995: 25-30, a o njenoj podudarnosti sa uzročnom i nezavisnom rečenicom, vidi: Kovačević 1992: 130-144; 1998: 181-192, 223-233.

² Želim na samom početku naglasiti kako ću termin *atributska konstrukcija* u radu koristiti u značenju imeničke fraze u čijem se sastavu nalazi atribut. Ovaj termin upotrebljavam isključivo iz praktičnih razloga, kako bih izbjegla neprestano ponavljanje navedene duže perifrazičke konstrukcije. Dakle, atributska konstrukcija jeste konstrukcija koju tvore imenica na poziciji upravnog člana imeničke fraze skupa sa svojim determinatorima i komplementima, s jedne strane, i atribut koji se uz takvu imenicu ostvaruje, s druge. Naglašavam odmah i to da se termin u svom značenju bitno razlikuje od također upotrebljavanog pojma *forme atributa*, koji označava onaj oblik što se u njemu atribut ostvaruje u svakoj datoj atributskoj konstrukciji. Drugim riječima, dok atributska konstrukcija podrazumijeva spoj imenice i atributa, dotle forma atributa uključuje samo atribut.

³ Tipološka klasa što je R. M. W. Dixon svrstava pod semantičku kategoriju *vrijednosti*, podrazumijeva zapravo pridjeve kojima se izražavaju vrijednosni sudovi, kakvi su: *dobar*, *loš*, *savršen* i njima slični. Upravo stoga ovdje u imenovanje datog tipa pridjeva, osim “vrijednosti” sadržane u njihovom značenju, uključujem i “procjenu” koju neop-

njih, R. M. W. Dixon kao “periferne” semantičke tipove, prisutne u jezicima sa velikim i klasama pridjeva srednje veličine, navodi pridjeve u značenju *fizičkih svojstava*, *psiholoških sklonosti*, te *brzine*. Konačno, preostali semantički tipovi, osvjedočeni samo u jezicima sa velikim klasama pridjeva, uključuju pridjeve u značenju *relativne teškoće*, *sličnosti*, *kvalifikacije* i *položaja* (Dixon 2006: 3-5).⁴ Sve u svemu, ovakav pregled semantičkih tipova pridjeva u jezicima sa malim, srednjim i velikima klasama pridjeva arapski jezik bez sumnje svrstava među jezike u kojima pridjevi čine veliku klasu riječi, budući da posjeduje pridjeve svih navedenih semantičkih tipova.⁵

Ipak, semantika arapskog kongruentnog atributa ne iscrpljuje se u opisu semantičkih tipova pridjeva. Naprotiv, najveći broj navedenih semantičkih tipova zapravo označava svojstvo imenice, te bi se mogli svrstati u semantičku kategoriju kvalitativa. Uz kvalitativ, gramatike različitih jezika obično spominju i značenja posesiva i gradivnog kvalitativa, rjeđe i lokativa. Uzmemo li, međutim, u obzir sintaktičku sinonimiju različitih formi atributa u arapskom jeziku i uporedimo li arapski kongruentni atribut sa ostalim formama atributa kako bismo testirali njegovo stvarno značenje, vidjet ćemo kako se on, osim navedenih, može pojaviti i u drugim značenjima.⁶

hodno podrazumijevaju. Inače, o značaju činjenice da ovaj tip pridjeva podrazumijeva subjektivnu procjenu govori i to da su oni u linearnom poretku različitih atributa uz istu upravnu imenicu smješteni najdalje od upravne imenice, dok su pridjevi u značenju fiksnih ili inherentnih svojstava imenice smješteni neposredno uz nju. Više o relativnom redoslijedu pridjeva na poziciji atributa općenito, kao i u semitskoj i arapskoj imeničkoj frazi, vidi u: Shlonsky 2000: 32-34; Kremers 2003: 70-75; Dixon 2006: 10.

⁴ Osim navedenih tipova, R. M. W. Dixon ovdje svrstava i kvantifikatore i glavne brojeve, koje ne navodim budući da smatram kako se na osnovu sintaktičkih kriterija ne mogu ubrojati u kategoriju atribucije.

⁵ Štaviše, činjenica je da se arapski jezik, mada ima izuzetno brojnu i razvijenu klasu pridjeva, sintaktički ponaša poput onih jezika koji posjeduju zatvorenu klasu pridjeva, ili uopće ne posjeduju zasebnu klasu pridjeva. Tako on, osim spomenute velike klase pridjeva, posjeduje i glagole koji izražavaju isključivo pridjevski značenja, kao što su: *حَسَنٌ biti lijep*, *طال biti dug* i njima slični, kao i imenice u značenju posjedovanja svojstva, poput: *ذو posjednik*, *صاحب drug, vlasnik*, koje u genitivnoj vezi sa pridjevima daju pridjevski značenja i upotrebljavaju se na poziciji atributa. Više o tipološkim varijacijama jezika sa zatvorenom klasom pridjeva i onih koji ne posjeduju klasu pridjeva, i načinima izražavanja pridjevskih značenja u njima, vidi: Schachter 1985: 13-20.

⁶ Interesantno je da tradicionalna arapska gramatika atribut ne posmatra iz ugla njegove semantike, nego iz perspektive njegovog komunikacijskog doprinosa. Tako različiti autori među osnovnim funkcijama atributa u ovom smislu izdvajaju: *pojašnjenje* ili *eksplicaciju* gramatički određene imenice, *specifikaciju* gramatički neodređene imenice, te *pohvalu*, *pokudu*, *izražavanje samilosti*, *koroboraciju* i *ograničavanje referencije* upravne imenice (vidi: al-Ġulāyīnī: 222; Ḥamīd: 405-406;

Za razliku od značenja kongruentnog atributa, u čijem sam se pregledu, zbog odsustva jasnog semantičkog opisa, morala okrenuti tipologiji pridjeva, za značenja nekongruentnog atributa u formi posesivnog genitiva u arapskoj genitivnoj vezi može se reći sve osim da nisu bila predmetom opisa. Štaviše, gotovo da nema autora koji se iz bilo kojeg aspekta bavio opisom arapske genitivne veze, a da u takav opis nije uvrstio i analizu nekih od njenih značenja. Ono što se, međutim, u većini ovakvih opisa, čak i onih koji teže ka sveobuhvatnosti, može primijetiti jeste prilična doza fragmentarnosti i nesistematičnosti, a često i odsustvo jasnog semantičkog kriterija.

Kako bih ilustrirala gornju tvrdnju, prokomentirat ću kratko neke od postojećih analiza značenja arapskog atributa u formi posesivnog genitiva. Krenut ću od opisa koji nudi tradicionalna arapska gramatika. Prvo što u njemu zapažamo jeste da autori u opisu posesivnog genitiva koriste isti postupak kao u opisu semantičkog doprinosa kongruentnog atributa, te ističu funkciju *determinacije* ili *određivanja* upravne imenice gramatički određenim posesivnim genitivom i funkciju njene *specifikacije* njegovim gramatički neodređenim oblikom. Ipak, oni u ovom slučaju idu i korak dalje, dotičući se semantike posesivnog genitiva, i to na osnovu njegove sinonimije sa atributom u formi prijedložne fraze. Tako najveći broj njih ističe da je genitivna veza zamjenjiva prijedložnim frazama uvedenim prijedlogom ل u značenju posesiva, prijedlogom مِنْ u značenju partitiva i gradivnog kvalitativa, te prijedlogom فِي u značenju lokativa.⁷ Jedino se M. al-Ġulāyīnī, 'A. Qabbiš i M. Ḥ. Muġālasa izdvajaju po tome što ističu zamjenjivost genitivne veze prijedložnom frazom uvedenom prijedlogom ك u značenju similitativa (al-Ġulāyīnī: 206-207; Qabbiš 1982: 181; Muġālasa 1997: 364).

Sa značenjem similitativa ujedno se i zaustavlja analiza značenja arapskog posesivnog genitiva u tradicionalnoj arapskoj gramatici. Iako se pojedini autori, u definiranju formi i vrsta imenica koje mogu ući u konstrukciju, zapravo dotiču posesivnog genitiva u drugim značenjima – naprimjer, eksplikativnom ili kauzativnom – čini se kako oni ne uspostavljaju vezu između različitih kombinacija imenica koje stupaju u genitivnu vezu i njenog značenja. Čak i ako takvu vezu uspostavljaju, niko od njih ne daje joj poseban prostor.

al-Hāšimī: 280; al-Sayyid 1975: II. 74; Qabbiš 1982: 184; 'Umar, Zahrān, 'Abd al-Laṭīf 1984: II. 395; Muġālasa 1997: 375; Ḥasan 1999: III. 437-441).

U transkripciji arapskih imena i riječi u radu služit ću se sistemom transkripcije DMG-a (Deutsche Morgenländische Gesellschaft).

⁷ Vidi npr.: Ḥamīd: 373; al-Hāšimī: 272-273; al-Bustānī 1963: 169; Sulaymān, Ḥawrī 1964: III. 309-310; Ni'ama 1973: 99; al-Sayyid 1975: I. 367-368; al-Baqrī 1986: 88; Ḥasan 1999: III. 16-22; Dayf 2003: 122-123.

Kad je riječ o semantičkom opisu atributa u formi posesivnog genitiva u djelima koja ne pripadaju tradicionalnoj arapskoj gramatici, on uglavnom uočava veći broj značenja, ali taj opis istovremeno karakterizira i odsustvo jasnog lingvističkog kriterija i klasifikacije značenja. Naprimjer, Reckendorfov opis značenja arapskog posesivnog genitiva, ujedno i jedan od najpotpunijih opisa dosad ponuđenih u sekundarnim izvorima, obuhvata: *eksplikativni ili apozitivni genitiv, genitiv materije, genitiv forme, genitiv izmjerеног предмета или vremena, genitiv prostora i vremena, genitiv postojećeg u prostoru i vremenu, subjektni genitiv, objektni genitiv, genitiv vlasnika, genitiv posjedovanog, genitiv svojstva, partitivni genitiv, genitiv specijaliziranja, te genitiv uzajamne pripadnosti*.⁸ Navedene formulacije, kao i formulacije *materija predmeta, predmet materije, uzrok posljedice, posljedica uzroka, dio cjeline, cjelina koja obuhvata dijelove, posjedovani predmet, te vlasnik predmeta* iz Wrightove analize semantike arapskog posesivnog genitiva (1967: II. 199), s jedne strane doista ukazuju na bitno svojstvo arapske genitivne veze o kojem će nešto kasnije biti riječi, ali se, s druge strane, opiru mogućnosti jedinstvenog i sistematičnog opisa.

Drugi opisi, kao što su oni koje nude A. F. L. Beeston, C. Holes i R. Buckley, nešto su sistematičniji, ali istovremeno opažaju i manji broj značenja posesivnog genitiva (Beeston 1970: 46-47; Holes 1995: 167-168; Buckley 2004: 169-174).⁹ Iskorak u odnosu na ranije opise pravi K. C. Ryding, koja značenjima atributa u posesivnom genitivu dodaje i dotad neopisano značenje finala (2005: 206-211). Konačno, nešto dalje odlazi J. M. Kremers, koji, ističući radove što uočavaju da posesivni genitiv u drugim jezicima može imati veliki broj tematskih uloga, dolazi do zaključka kako je genitiv u arapskom jeziku "strukturalni" padež, odnosno padež koji se ne vezuje za konkretnu tematsku ulogu ili semantičku funkciju imenice (2003: 34-36).¹⁰

⁸ Podatak preuzet iz: Muftić 1984: 4-6; 1997a: 501-504. "Objektni genitiv" i "genitiv izmjerеног предмета" u ovoj su analizi isključeni iz granica sintaktičke kategorije atributa budući da je veza koju podrazumijevaju između upravne i imenice u poziciji posesivnog genitiva uslovljena valentnošću upravne imenice, te imenice u ovim značenjima ne predstavljaju modifikatore, odnosno atribute upravne imenice, nego njene komplemente.

⁹ Za razliku od njih, E. Badawi, M. G. Carter i A. Gully svoj opis značenja atributa u genitivnoj vezi praktično ograničavaju na posesiv i gradivni kvalitativ, ali spominju i bitnu ulogu genitivne veze kao sredstva u tvorbi konstrukcija što su po svojim svojstvima najbliže složenicama (2004: 134-135).

¹⁰ U ovakvoj podjeli padeža, nasuprot strukturalnim padežima, koji su vezani isključivo za sintaktičku poziciju bez obzira na tematsku ulogu imenice što se na datoj poziciji javlja, stoje inherentni padeži, zasnovani na semantičkoj funkciji imenice kao nosioca padeža. Stoga J. M. Kremers, osim zaključka o genitivu kao strukturalnom padežu u arapskom jeziku, koji je neposredno vezan za temu ovog rada, zaključuje i to da arapski jezik posjeduje samo strukturalne padeže (2003: 36).

U svakom slučaju, posmatrani kolektivno, dosadašnji opisi značenja atributa u posesivnom genitivu u arapskom jeziku uključuju značenja eksplikativa, posesiva, gradivnog kvalitativa, partitiva, kvalitativa, lokativa, protemporalna, kauzativa, finala, te značenje agensa i pacijensa.

Semantičkom opsegu koji arapski posesivni genitiv podrazumijeva u ovom radu vratit ću se malo kasnije u razmatranju relacijskog pristupa značenju atributa. Sada ću se ukratko osvrnuti na semantički opis dviju preostalih formi atributa u arapskom jeziku, tj. prijedložne fraze i relativne rečenice. Takav osvrt mogao bi se, ustvari, svesti tek na konstataciju kako arapska prijedložna fraza i relativna rečenica kao forme atributa nisu bile predmetom opširnijeg semantičkog opisa. U slučaju prijedložne fraze, semantički se opis uglavnom okreće opisu semantike samog prijedloga, bez obzira na funkciju koju prijedložna fraza u odgovarajućem značenju može imati. S druge strane, opis restriktivne relativne rečenice, ako se i dotiče njene semantike, ograničava se uglavnom na konstataciju kako ona određuje upravnu imenicu po nekom svojstvu, odnosno ograničava njenu referenciju. Ipak, ovakvo odsustvo semantičkog opisa atributne prijedložne fraze i relativne rečenice smatram sasvim prirodnim s obzirom na eksplicitnost izražavanja semantičke relacije sa upravnom imenicom kao njihovu bitnu karakteristiku.

Pređeni modusi semantičkog opisa atributa u arapskom jeziku imaju za cilj poslužiti tek kao ilustracija onoga što je u granicama lingvističkog opisa arapskog atributa dosad postignuto. Upravo stoga oni se, umjesto ulaženja u detalje pojedinačnih opisa, zadovoljavaju samo pregledom njihovih općih karakteristika i rezultata. Potencijali ovih karakteristika i rezultata će na stranicama koje slijede biti objedinjeni sa saznanjima drugih nauka kako bi dali konačan oblik granicama semantičkog opsega atributa prihvaćenim u ovom radu.

“Relacijski pristup” značenju atributa

Kako lingvistički opis semantike atributa koji sam našla u obrađenim sekundarnim izvorima nisam smatrala dovoljno sistematičnim i iscrpnim, okrenula sam se saznanjima druge nauke, kognitivne psihologije, koja fenomen atribucije u imeničkoj frazi posmatra iz perspektive načina i lakoće razumijevanja kombinacija atributa i imenice.

Stoga ću ovdje ukratko predstaviti osnovnu teorijsku postavku “relacijskog pristupa”, koji predstavlja jednu od novijih i široko prihvaćenih teorija razumijevanja kombinacija imenice i atributa u formi imeničke

fraze.¹¹ Relacijski pristup temelji se na saznanju, dostignutom pomoću preciznih psiholingvističkih eksperimenata sa uvođenjem niza varijabli, o tome da je vrijeme potrebno za razumijevanje kombinacije imenice i atributa povezano sa tematskom frekventnošću atributa, a ne imenice. Tako vrijeme razumijevanja kombinacije imenice i atributa traje duže što je manja tematska frekventnost samog atributa (Gagné 2002a: 553-556; Ramey 2005: 15-20).¹² Drugim riječima, udio imenice na poziciji atributa u značenju cijele imeničke fraze veći je od učešća imenice na poziciji upravnog člana fraze.

Na osnovu ove činjenice, C. L. Gagné, C. H. Ramey i drugi zagovornici relacijskog pristupa pretpostavljaju kako svaka imenička fraza sastavljena od imenice na poziciji upravnog člana i atributa u formi imenice, osim ovih dvaju članova vidljivih u površinskoj strukturi izraza, sadrži uvijek i specijaliziranu tematsku relaciju koja povezuje njena dva konstituenta. Takva tematska relacija nije pohranjena u upravnoj nego u imenici na poziciji atributa u imeničkoj frazi, o čemu svjedoči njen utjecaj na dužinu vremena potrebnu za razumijevanje cijele imeničke fraze. Snaga relacije pritom varira u zavisnosti od toga koliko se često imenica na poziciji atributa ranije ostvarivala u istoj relaciji sa upravnom imenicom, i direktno je proporcionalna sa lakhoćom razumijevanja kombinacije dviju imenica (Gagné 2002a: 551, 553-556; Ramey 2005: 13-16).¹³

¹¹ Relacijski se pristup zapravo bavi isključivo analizom takozvanih "pojmovnih kombinacija", odnosno kombinacija dviju imenica u kojima je jedna na poziciji upravnog člana imeničke fraze, a druga na poziciji atributa. Tako su njegova saznanja direktno relevantna samo u semantičkoj analizi imeničke atribucije kakvu nalazimo u arapskom posesivnom genitivu. Ipak, njegov se značaj za semantički opis atributa može proširiti i indirektno, putem uspostavljanja odnosa sintaktičke sinonimije različitih formi atributa, što nas dovodi ne samo do novih značenja arapskog posesivnog genitiva nego i do njima odgovarajućih značenja ostvarenih u drugim formama atributa u arapskom jeziku.

Više o samim teorijskim objašnjenjima ljudske sposobnosti i mehanizma razumijevanja kombinacija imenice i atributa, kao i o relacijskom pristupu, vidi u: Johnson, Henley 1992: 55-74; Gagné 2002: 161-177; Gagné 2002a: 551-564; Ramey 2005: 1-20.

¹² Vrijedi napomenuti kako je ovakav relativni značaj upravne i imenice na poziciji atributa u razumijevanju cijele imeničke fraze testiran i na eventualni utjecaj efekta preponiranosti imenice u poziciji atributa upravnoj imenici u engleskom jeziku, na kojem su eksperimenti izvršeni. U tom smislu, u prilog odbrani univerzalne vrijednosti relacijskog pristupa ide činjenica da je isti fenomen obrnute proporcionalnosti dužine vremena potrebnog za razumijevanje kombinacije i frekventnosti atributa osvjedočen i u indonezijskim jezicima u kojima se imenica na poziciji atributa javlja u postpoziciji u odnosu na upravnu imenicu (vidi: Ramey 2005: 16-17).

¹³ Zapravo, teorija koju razvija C. Gagné nosi naziv *Competition among Relations in Nominals*, tj. *takmičenje među relacijama u imenicama*. Naziv teorije odražava svu složenost procesa razumijevanja kombinacija dviju imenica, u kojem se odvija pravo takmičenje među različitim relacijama pohranjenim u semantičkoj prošlosti imenice na poziciji atributa.

Ovakav pristup zapravo objašnjava, s jedne strane, ogroman semantički potencijal arapske genitivne veze u odnosu na druge forme atributa u arapskom jeziku, a s druge strane njenu stilsku efikasnost kao sredstva izraza i mogućnost njenog razumijevanja uprkos navedenom semantičkom obilju. Tako arapski posesivni genitiv, zahvaljujući relaciji pohranjenoj u historiji njegove semantičke upotrebe, može u isto vrijeme izražavati i uzrok upravne imenice, ali i njenu posljedicu, objekat posesivnog odnosa, ali i njegov subjekat, kao i značenja drugih međusobno suprotstavljenih relacija, a da ni u jednom trenutku u opasnost ne dolazi mogućnost njegovog razumijevanja.

Ovakvo semantičko bogatstvo arapska genitivna veza, kao i općenito veza bilo koje dvije imenice na poziciji upravne imenice i atributa, duguje činjenici da i jedna i druga imenica koje ulaze u konstrukciju samostalno mogu imati najrazličitije tematske, odnosno semantičke uloge u rečenici. Kako svaka imenica koja se javlja na poziciji atributa sa sobom u konstrukciju unosi sve svoje semantičke uloge, tako je i semantika posesivnog genitiva u genitivnoj vezi izuzetno široka. Upravo je u ovoj karakteristici arapske genitivne veze sadržana osnovna semantička razlika između arapskog kongruentnog atributa i prijedložne fraze s jedne strane i posesivnog genitiva s druge. Naime, za razliku od naznačenog semantičkog bogatstva posesivnog genitiva, pridjev koji se javlja u poziciji kongruentnog atributa u rečenici može imati samo dvije uloge: ulogu kongruentnog atributa ili imenskog predikata, pri čemu je i u jednom i u drugom slučaju neraskidivo vezan za imenicu. S druge strane, prijedložna fraza u rečenici može imati više tematskih uloga, ali se one u konstrukciji sa upravnom imenicom, kako se vidi iz primjera navedenih u nastavku, mogu realizirati samo u jednom dijelu para simetričnih tematskih relacija što ih mogu nositi imenice na poziciji atributa.¹⁴

Konačno, arapski posesivni genitiv ne samo da može imati različita značenja nego u njima predstavlja i stilski daleko efektivnije sredstvo od drugih, eksplicitnijih formi atribucije, kao što su prijedložna fraza i relativna rečenica. Stilski efektnost u ovom slučaju proistječe iz inherentne eliptičnosti genitivne veze, u kojoj je tematska relacija zapravo samo implicitno sadržana u imenici na poziciji atributa, i kao takva izuzetno izazovna za ljudski um, budući da ga neprestano uvlači u svoj univerzum i angažira u otkrivanju relacija u njemu. Za razliku od ovakve, često stilogene eliptičnosti genitivne veze, u prijedložnim frazama

¹⁴ O relativnoj rečenici ovdje namjerno ne govorim budući da se radi o drugom sintaktičkom nivou, na kojem je tematska relacija kodirana sasvim drugačijim, veoma eksplicitnim sredstvima.

i relativnim rečenicama tematska je relacija prisutna u konkretnim elementima plana površinskog jezičnog izraza, a samim tim i manje privlačna ljudskom umu.

Osim stilske efikasnosti genitivne veze, naglasit ću i značaj genitivne veze kao sredstva stilskog izbora. Na tom je planu izuzetno značajna sposobnost realiziranja genitivne veze složene od više članova, koja se zasniva na činjenici da je tematska relacija sa upravnom imenicom kodirana zasebno u svakom drugom članu genitivne veze, odnosno u svakom posesivnom genitivu u njoj. Upravo takva semantička struktura omogućava izrazito frekventnu upotrebu genitivne veze u izražavanju rečenične kondenzacije kao jedne od ključnih odlika niza formalnih funkcionalnih stilova.

Na kraju ću naglasiti konkretan doprinos koji uvrštavanje relacijskog pristupa unosi u rad. Ovaj pristup s jedne strane služi kao putokaz za jednostavan i sistematičan opis značenja arapskog posesivnog genitiva, u kojem su ranije spomenute nejasne formulacije tipa: *uzrok posljedice* i *posljedica uzroka* izražene jednostavnim uvrštavanjem dviju simetričnih relacija kauzativa: *imenica je uzrok atributa* i *atribut je uzrok imenice*. S druge strane, primjena relacijskog pristupa omogućava uočavanje novih, dosad neopisanih značenja arapskog posesivnog genitiva, kao što su značenje izvora i instrumentala.

Ipak, budući da je osnovna tema ovog rada semantika arapskog atributa u njegovim različitim formama, a ne semantika posesivnog genitiva u arapskom jeziku, uočavanje novih značenja posesivnog genitiva primjenom relacijskog pristupa zapravo je omogućilo i potpuniji opis semantike drugih formi atributa. U takvom opisu, kao polazište su poslužili, s jedne strane, značenja posesivnog genitiva kao semantički najbogatije forme atributa u arapskom jeziku, a s druge strane princip sintaktičke sinonimije na osnovu kojeg je, putem supstitucije semantički sinonimnim konstrukcijama, testirano značenje drugih formi atributa u arapskom jeziku.

Tako postavljena analiza semantike atributa u arapskom jeziku, u slučaju kongruentnog atributa, osim ranije opisanih značenja kvalitativa, posesiva, gradivnog kvalitativa i lokativa, uočava i značenja partitiva, kauzativa, finala, izvora, instrumentala, agensa i pacijensa. U semantičkom opisu arapske prijedložne fraze, analiza pokazuje kako ona praktično može imati sva ovdje ilustrirana značenja sa izuzetkom eksplikativa, ali se u svakom značenju može pojaviti samo u jednom članu simetričnog para relacija. Konačno, relativna rečenica, kao forma atributa koja se ostvaruje na rečeničnom nivou i ima dovoljno prostora i mogućnosti za kodiranje najrazličitijih tematskih relacija, može se pojaviti u svim segmentima značenja

arapskog atributa naznačenim u nastavku izlaganja. Međutim, o semantičkoj kategorizaciji relativne rečenice možemo govoriti samo u onoj mjeri u kojoj je ona zamjenjiva drugim formama atributa. Upravo stoga, budući da bi navođenje primjera relativne rečenice kao ilustracije pojedinačnih značenja arapskog atributa podrazumijevalo i obavezu njene parafraze drugim formama atributa, njeni primjeri neće biti uvršteni.

Prije no što prijedem na ilustriranje konkretnih značenja atributa u arapskom jeziku, istaknut ću kako nijedna semantička analiza bilo kojeg jezičnog fenomena, uprkos svojoj težnji ka sveobuhvatnosti i iscrpnosti, nikada ne može do kraja ispitati tajanstvene mreže značenja koje jezik oko nas i u nama neprestano plete. Iscrpnosti takve analize neminovno se i odlučno suprotstavlja jezična kreativnost, koja uspostavlja uvijek nove i neponovljive veze među njegovim pojedinačnim elementima. Stoga je i ova analiza samo pokušaj nešto sistematičnijeg i donekle potpunijeg sagledavanja semantike različitih formi atributa u arapskom jeziku.

Eksplikativno značenje

Značenje eksplikativa podrazumijeva relaciju jednakosti, odnosno potpunog podudaranja između imenice i atributa. Takvo podudaranje ne podrazumijeva samo sintaktičku mogućnost parafraze atributne konstrukcije imenskom rečenicom nego i odnos semantičkog podudaranja jednog člana konstrukcije s drugim. Ovu konstataciju ističem budući da se na prvi pogled čini kako je, bez obzira na bogatstvo značenja pridjeva u arapskom jeziku i njihovu pripadnost različitim semantičkim klasama, u svakoj atributnoj sintagmi na djelu uvijek relacija jednakosti, odnosno eksplikativa: *imenica je atribut*. Činjenica je, međutim, da se takva relacija ostvaruje i zadržava samo na sintaktičkom nivou, i to u površinskoj analizi. Tako će, naprimjer, odnos atributa i imenice u atributnoj sintagmi *قصر الشوق، (٣٤) السَّاعَةُ الذَّهَبِيَّةُ* [Palace of Desire, 27],¹⁵ odgovarati značenju gradivnog kvalitativa, prisutnog u

¹⁵ U primjerima atributskih konstrukcija koje u radu navodim atribut je označen masnim slogom, dok je upravna imenica podvučena. U slučajevima kad se isti leksem istovremeno nalazi u poziciji atributa jedne imenice i upravne imenice nekog drugog atributa, bit će i podvučen i obilježen masnim slogom ukoliko je takav njegov položaj relevantan za razumijevanje sintaktičkih, semantičkih ili stilskih specifičnosti konstrukcije. Ukoliko nije tako, bit će obilježen samo masnim slogom.

Kako bih omogućila usporedbu prijevoda primjera koje sama nudim s postojećim prijevodima jedinica iz korpusa književnoumjetničkog stila, uz primjere čiji su prijevodi obrađeni u sklopu rada na korpusu navodit ću naziv djela i broj stranice u uglastim zagradama u slučajevima kad prijevod nije preuzet. Ondje gdje je prijevod preuzet, iste ću podatke navoditi u oblim zagradama uz tekst prijevoda.

njoj sinonimnim konstrukcijama, genitivnoj vezi *سَاعَةُ الذَّهَبِ* i prijedložnoj frazi *سَاعَةٌ مِنْ ذَهَبٍ*.¹⁶

U okviru sintaktičkih granica atributa prihvaćenih u ovom radu, jedina realizacija eksplikativa za koju bih s pravom mogla reći da se javlja u arapskoj atributnoj konstrukciji bila bi izražavanje ovog značenja u formi prijedložne fraze na poziciji atributa. Distribucija prijedloga u takvoj je prijedložnoj frazi sasvim ograničena i obuhvata samo jedan arapski prijedlog: *مِنْ* *od*, u ovom značenju nazvan *لِلْبَيَانِ prijedlog za objašnjenje* (Wright 1967: II. 138; Muftić 1997: 451): *هَدَايَاهُ التَّفْيِيسَةَ مِنَ الشُّكُولَاطَةِ وَالْمَلَكَيْنِ*: (قصر الشوق، ٣٣) *njegovi dragocjeni darovi: čokolade i kolači* [Palace of Desire, 26]. Struktura arapske imeničke fraze jasnije se vidi iz analitičkog prikaza konstrukcije:¹⁷ *darovi-IM-ODR njegovi-DET dragocjeni-PRIDJ-ODRČ-A1 (od-PRIJ čokolade-IM- GEN i-KO kolača-IM- GEN-PRIJF-A2)*.¹⁸

¹⁶ Štaviše, relacija eksplikativa koja bi se mogla uspostaviti u rečenici *السَّاعَةُ ذَهَبِيَّةٌ sat je zlatan* uopće ne bi bila tačna u strogom semantičkom smislu budući da se atribut odnosi samo na jedan aspekt predmeta označenog upravnom imenicom, odnosno samo jedan njegov dio. Drugim riječima, u semantičkom smislu, *zlatni sat* je najvjerovatnije *sat sa zlatnom narukvicom* ili *okvirom*, te se ni navedena sintaktička relacija koja odgovara eksplikativu uopće ne bi mogla primijeniti na upravnu nego na izostavljenu imenicu iz “atributne rečenice” *narukvica je zlatna*.

¹⁷ Značenja skraćena koja upotrebljavam u analitičkim prikazima atributskih konstrukcija jesu: A1, A2 i sl. – atributi imenice koja je upravni član imeničke fraze označeni onim redoslijedom kojim se javljaju u konstrukciji, A1₁, A1₂ i sl. – atributi imenica upotrijebljenih unutar forme atributa upravne imenice označeni onim redoslijedom kojim se javljaju u konstrukciji, AK – akuzativ, DET – determinator, GEN – genitiv, IM – imenica, KO – koordinator, KOMP – komplement, NEODR – neodređen, ODR – određen semantički ili pozicijom prvog člana genitivne veze, ODRČ – određen određenim članom, PRIDJ – pridjev, PRIJ – prijedlog, PRIJF – prijedložna fraza. Ovdje također napominjem kako ću, kao u navedenom primjeru, da bih olakšala čitanje analitičkih prikaza, u njima zadržavati gramatičke kategorije u samom obliku riječi na bosanskom jeziku kad god je to moguće. Stoga će takvi prikazi biti “analitički” uglavnom u smislu analize uloga i pozicija upravne imenice i atributa u njima.

¹⁸ Iako se atribut u navedenom primjeru na semantičkom nivou uglavnom ostvaruje u funkciji koja je jednaka apoziciji, na sintaktičkom nivou riječ je o atributnoj konstrukciji.

Kad je pak riječ o najčešće opisivanoj upotrebi posesivnog genitiva u odnosu hiponimije sa imenicom na poziciji upravnog člana, kakvu nalazimo u primjerima arapske “apozitivne” genitivne veze: (بداية و نهاية، ١٥) *شَعُورُ الْعَطْفِ osjećaj nježnosti* [The beginning and the end, 25], (١٧ ديسمبر ٢٠٠٢، ١) *ظَاهِرَةُ الْأَزْهَابِ fenomen terorizma*, ona izlazi izvan sintaktičkih granica atributa budući da se posesivni genitiv u konstrukciji ostvaruje kao komplement, a ne modifikator, odnosno atribut. Štaviše, J. Dickins i J. C. E. Watson ističu kako posesivni genitiv u onim konstrukcijama čiji je drugi član vlastito ime, kao u primjeru: (السكرية، ١٧) *مَجَلَّةُ “الْفِكْر” časopis “Misao”* [Sugar Street, 10], zapravo ima vrijednost jednaku upotrebi velikog slova na početku vlastitog imena u drugim jezicima (1999: 512-513).

Posesivno značenje

Posesivno značenje, skupa sa većinom drugih značenja posesivnog genitiva u arapskom jeziku, može podrazumijevati dva smjera relacije imenice na poziciji atributa i upravne imenice: *imenica ima atribut* i *atribut ima imenicu*. Za razliku od posesivnog genitiva, kako je već naznačeno, druge forme atributa koje su ovdje predmet razmatranja, tj. kongruentni atribut i prijedložna fraza, mogu se pojaviti samo u jednom članu para simetričnih relacija.¹⁹

Tako se, inače relativno rijetka relacija *imenica ima atribut*, ostvaruje između članova genitivne veze: رَبِّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا: *Gospodara Nebesa i Zemlje i svega među njima* (Kur'an 2004, 78: 37).

Njoj suprotna relacija, *atribut ima imenicu*, osim u posesivnom genitivu: (السَّكْرِيَّةُ، ٦) *kuća gospodina Muhameda Ridvana* [Sugar Street, 2], (السَّكْرِيَّةُ، ١٢) *doktorov notes* [Sugar Street, 7], ostvariva je i u formi prijedložne fraze, koja se u ovom značenju iz različitih razloga realizira kao zamjena za genitivnu vezu. Takav je slučaj i u primjerima: (...) كَانَ صَدِيقًا قَدِيمًا لِأَبِيهِمْ (بداية و نهاية، ١٢) *Bio je stari prijatelj njihovog oca* [The beginning and the end, 20],²⁰ (الْبَطَّاقَاتُ الْمَصْرَفِيَّةُ لِمِائَاتِ آلَافٍ مِنَ الزَّبَاتِنِ (الشرق الاوسط، ٧٢ يوليو ٢٠٠٥، ١) *bankovne kartice stotina hiljada klijenata*.

Uz posesivni genitiv i prijedložnu frazu, ista relacija posesiva može biti izražena i arapskim kongruentnim atributom, kao u primjerima: (١، ٢٧ ديسمبر ٢٠٠٢، ١) *američke snage*، عَسْكَرِيَّوْنَ إِسْرَائِيلِيَّوْنَ (الاهرام، ٢٧ ديسمبر ٢٠٠٢، ١) *izraelski vojnici*.

Gradivno kvalitativno značenje

Značenje gradivnog kvalitativa, baš kao i već ilustrirano značenje posesiva, u slučaju posesivnog genitiva može podrazumijevati kako relaciju *imenica je (sačinjena) od atributa*, tako i relaciju *atribut je (sačinjen) od imenice*. Osim posesivnog genitiva, u ovom se značenju, odnosno samo u jednoj njegovoj relaciji, mogu pojaviti kongruentni atribut u atributnoj sintagmi i atribut u formi prijedložne fraze.

Kao ilustraciju relacije *imenica je (sačinjena) od atributa*, poslužit će primjeri posesivnog genitiva: (الشهادة، ١٩) *reповi od šarenog*

¹⁹ Podsjetit ću na to kako sam opseg mogućih značenja relativne rečenice u odnosu na relacije koje su ovdje predmet razmatranja već prokomentirala i istovremeno ponudila razloge iz kojih primjeri relativne rečenice nisu uzeti u razmatranje.

²⁰ Arapska prijedložna fraza prevedena je besprijedložnim genitivom budući da u ovom slučaju prijevod prijedložnom frazom ne bi bio prihvatljiv. O arhaičnosti posesivne konstrukcije sa prijedlogom *od* i distribuciji konstrukcija sa prijedlozima *u* i *kod* u hrvatskom jeziku vidi u: Pranjković 2001: 24.

papira [Svedočanstvo, 52], (١٨ – ١٢ اكتوبر ١٩٩٦، ٢٢)، *ba-krena tacna*, kongruentnog atributa: (قصر الشوق، ٣٤) *zlatni sahat* [Palace of Desire, 27], (المكنة، ١٩٩)، *željezni dimnjak* [Mlin, 106], te prijedložne fraze: (الطابور، ٢٧٢) *drvena ograda* [Kolona, 102], (نظرة، ١٥) *gumena lopta* [Pogled, 126].

Druga relacija, *atribut je (sačinjen) od imenice*, može se ostvariti samo kroz značenje posesivnog genitiva, kao u primjerima: *حَشَبَةٌ مِنْ أَحْشَابِ السُّورِ* (الطابور، ٢٧٣) *daska na ogradi* [Kolona, 102],²¹ *حَبَابُ الرِّمَالِ* (قصر الشوق، ٢٠) *zrna pijeska* [Palace of Desire, 14].

Partitivno značenje

Partitivno značenje se, za razliku od značenja posesiva i gradivnog kvalitativa, u arapskoj atributnoj konstrukciji realizira samo u jednom članu para simetričnih relacija, tačnije u relaciji *imenica je dio atributa*. U ovom se značenju u arapskom jeziku mogu pojaviti posesivni genitiv, kongruentni atribut i prijedložna fraza.

Značenje odnosa dijela i cjeline nalazimo u sljedećim primjerima posesivnog genitiva: (السكرية، ٥) *kornjačin oklop* [Sugar Street, 1], (السكرية، ٧) *zidovi zgrade* [Sugar Street, 2], (السكرية، ٧) *odsjeci Fakulteta*, (السكرية، ٧) *odsjeci Fakulteta*, (السكرية، ٧) *Filozofski fakultet Kairskog univerziteta*, (السكرية، ٧) *Filozofski fakultet Kairskog univerziteta*, (قصر الشوق، ٢٩) *poglavlje romana* [Palace of Desire, 23].

Osim značenja odnosa dijela i cjeline, partitiv u arapskoj atributnoj konstrukciji može podrazumijevati i odnos jedinke i mnoštva, kao u narednom primjeru s atributom u formi prijedložne fraze: *بَعْضُ النَّاسِ* (Kur'an 2004, 2:142),²² ili u primjeru: (تقويم جامعة القاهرة، ٣٢٤) *pripadnici društva*, u kojem se atribut javlja u formi posesivnog genitiva.

Kvalitativno značenje

Značenje kvalitativa, pod koje se u literaturi često svode sva ostala značenja atributa, u arapskoj atributnoj konstrukciji se, kao i značenje

²¹ Budući da je u arapskom jeziku atribut u formi posesivnog genitiva, doslovan prijevod glasio bi: *daska ograde*.

²² Kako je u navedenom primjeru na poziciji upravne imenice upotrijebljen poimeničeni pridjev, što se u prijevodu može vidjeti samo na osnovu oznaka atributa i imenice, navest ću analitički prikaz konstrukcije: *maloumni-PRIDJ-ODRČ (od-PRIJ ljudi-IM-ODRČ-GEN)-PRIJF-A1*.

posesiva i gradivnog kvalitativa, može realizirati u simetričnom paru relacija: *imenica je svojstvo atributa* i *atribut je svojstvo imenice*. Pritom je prva relacija rezervirana samo za arapski posesivni genitiv, dok se u drugoj javljaju kongruentni atribut, nekongruentni preponirani atribut, te prijedložna fraza.

Relaciju *imenica je svojstvo atributa* nalazimo u primjerima: زُرُقَةُ الْجَسَدِ *ḥarībī* (الحرام، ١٠) *cijanoza* [The sinners, 4],²³ (دستور دولة فلسطين، مادة ٤٤) حُرِّيَّةٌ وَسَائِلُ الْأَعْلَامِ (دستور دولة فلسطين، مادة ٤٤) *sloboda medija* (مادة ٣٩) اِسْتِقْلَالِيَّةُ الْجَامِعَاتِ (*nezavisnost univerziteta*, (٥، ٢٠٠٥، يوليو ١٢، الشرق الاوسط، (المجلة، ٣ - ٩ اكتوبر ١٩٩٩، ٤) حَدَّةُ الْأَلَمِ (الشرق الاوسط، ١٢ يوليو ٢٠٠٥، ٥) *žestina bola*, (٤، اكتوبر ١٩٩٩، ٤) أَهْمِيَّةُ الْخَبْرَةِ الْعَمَلِيَّةِ (المجلة، ٣ - ٩ اكتوبر ١٩٩٩، ٤) *značaj radnog iskustva*, (كل الناس، ٦ - ١٢ اكتوبر ١٩٩٩، ١٢) صِحَّةُ الْإِنْسَانِ (*čovjekovo zdravlje*).

Ranije spomenuto “takmičenje među relacijama u imenicama” u pravom smislu riječi doživljavamo ondje gdje se odnos imenice na poziciji posesivnog genitiva prema upravnoj imenici u istoj konstrukciji može protumačiti na više načina. Tako se u primjerima: (قصر الشوق، ١٣) فِي هَدَاةِ السَّحَرِ (قصر الشوق، ١٣) *u tišini ranog jutra* [Palace of Desire, 8] i (قصر الشوق، ٢٠) حَرِّ الْقَاهِرَةِ (*kairska vrućina* [Palace of Desire, 14] na prvi pogled čini kako atribut ima značenje lokacije u vremenu, odnosno prostoru. Ipak, u takmičenju relacija, barem se tako čini, prevagu odnosi značenje kvalitativa, te tišinu shvatamo kao nešto što je tipično, karakteristično za rano jutro, a vrućinu kao tipično svojstvo kairske klime u odgovarajuće doba godine. Odgovor na pitanje zašto u ovakvim primjerima lokaciju shvatamo kao svojstvo vjerovatno je sadržan u činjenici da se značenje kvalitativa inače često javlja u genitivnim vezama sa imenicama u značenju nekonkretizirane lokacije u vremenu na poziciji posesivnog genitiva: (الحرام، ٩) بُخَارُ الصُّبْحِ (*jutarnja para* [The sinners, 3], (٥، السكرية، ٥) بَيْدُ نَيْبِيرِ (*januarska studen* [Sugar Street, 1].

Drugu relaciju kvalitativa, *atribut je svojstvo imenice*, uglavnom vezujemo za značenje pridjeva, koji se u arapskoj atributnoj konstrukciji daleko najčešće javljaju u poziciji kongruentnog atributa u atributnoj sintagmi: (بداية و نهاية، ٤) الرَّوْحَةُ الْمُسْتَطِيلُ، وَعَيْنَانِ عَسَلِيَّتَانِ وَاسْعَتَانِ، وَبَشْرَةٌ سَمْرَاءُ (...) (بداية و نهاية، ٤) *duguljasto lice, krupne oči boje meda i taman ten* [The beginning and the end, 12], (بداية و نهاية، ١٢) كَثْرٌ عَظِيمٌ، وَوَجْهٌ مُسْتَدِيرٌ مُكْتَنَزٌ (بداية و نهاية، ١٢) *ogroman trbuh i okruglo, puno lice* [The beginning and the end, 20], (٦، السكرية، ٦) الذِّكْرِيَّاتُ الْقَدِيمَةُ (السكرية، ٦) *stare uspomene* [Sugar Street, 2], (٧، السكرية، ٧) حَفِيدَتُهَا الْجَمِيلَةُ (السكرية، ٧) *njena lijepa unuka* [Sugar Street, 2].

Međutim, kako se pridjevski atribut u arapskom jeziku može ostvariti i kao nekongruentni preponirani atribut sa upravnom imenicom u poziciji posesivnog genitiva, tako ovu relaciju kvalitativa nalazimo i u

²³ U doslovnom prijevodu: *modrina tijela*.

primjerima “neprave” genitivne veze: (بين القصرين، ٦) *srednjeg stasa* (Put između dva dvorca, 6), (بين القصرين، ٦) *visoka čela, pravilnih crta lica* [Put između dva dvorca, 6], *طويل* (بين القصرين، ١١) *visoka stasa, širokih ramena, krupna tijela* [Put između dva dvorca, 14].

Osim u “nepravoj”, ovo se značenje kvalitativa, istina mnogo rjeđe, može ostvariti i na poziciji imenice u posesivnom genitivu u “pravoj” genitivnoj vezi. Takvo značenje nalazimo u “osnovnoj” formi arapskih pozdrava koji se odnose na dijelove dana. Takvi su primjeri: (بين القصرين، ١١) *dobro večer* [Put između dva dvorca, 14], (بداية و نهاية، ٦) *dobro jutro* [The beginning and the end, 14].

U prijedložnoj frazi istu relaciju ilustriraju primjeri: *رَجُلٌ وَ أَمْرَةٌ فِي ثِيَابٍ* (بداية و نهاية، ١١) *čovjek i žena u seljačkoj odjeći* [The beginning and the end, 19], (بداية و نهاية، ١٨) *djevojka u dvadeset i trećoj godini, bez novca, ljepote i oca* [The beginning and the end, 27], (بداية و نهاية، ٢٦) *čovjek njegove visine i muževnosti* [The beginning and the end, 35], (قصر الشوق، ٢١) *zakoni koji prevazilaze granice našeg razumijevanja* [Palace of Desire, 15].

Similitativno značenje

Značenje similitativa veoma je interesantno budući da se, iako je ovdje uslovno izdvojen simetrični par njegovih relacija, sintaktički ne ponaša kao druga značenja što se javljaju u simetričnom paru relacija. Tako se posesivni genitiv, skupa sa strogo definiranim tipom prijedložne fraze, zapravo može pojaviti samo u jednom članu para, dok je drugi član rezerviran samo za formu prijedložne fraze. Ono što je u ovakvoj sintaktičkoj organizaciji značenja najinteresantnije jeste činjenica da se u jednoj njegovoj relaciji ostvaruje isključivo metafora, bilo u samom atributu ili u njegovom kontaktu sa upravnom imenicom, dok se u drugoj relaciji realizira poređenje tipa simile.

Relaciju *imenica je poput atributa* ilustriraju sljedeći primjeri poređenja tipa simile: (بيت من لحم، ١٠) *šištanje poput jare koju bljuje žedna zemlja* [Kuća mesa, 58], (قصر الشوق، ١٧) *glasom poput samrtnog krika* [Palace of Desire, 11]. Ova relacija inače predstavlja tek nešto konkretniju relaciju kvalitativa *atribut je svojstvo imenice*. Upravo stoga, kao i zbog već opisanog sintaktičkog ponašanja posesivnog genitiva, ovu relaciju u semantički opis arapskog atributa uvodim tek uslovno, naglašavajući kako se njeni primjeri mogu tumačiti značenjem kvalitativa koliko i similitativa.

Relacija *atribut je poput imenice*, koja u arapskoj atributnoj konstrukciji daje “genitivnu atributnu metaforu” (Katnić-Bakaršić 2001: 323), realizira se uglavnom preko posesivnog genitiva: (الحرام، ٩) *sun-čeva polulopta* [The sinners, 3], (٣٠، ١٩٩٦، ٨١ - ٢١ اكتوبر) *univerzum zatvora*, (كل الناس، ٦ - ١٢ اكتوبر ١٩٩٩، ١٩) *arapskog pisma*.

Osim u formi genitivne veze, posesivni genitiv u značenju similitativa, odnosno genitivna atributna metafora, u arapskom se jeziku, iako rjeđe, može realizirati i u kontaktu upravne imenice i atributa u formi prijedložne fraze, kao što je slučaj u primjerima: (بداية و نهاية، ٧) *u atmosferi straha, smušenosti i nevjerice* [The beginning and the end, 15] i (قصر الشوق، ٢١) *pepeo potištenosti i tuge* [Palace of Desire, 15].

Lokativno značenje

Značenje lokativa slično je opisanim značenjima posesiva, gradivnog kvalitativa i kvalitativa po tome što se i u njemu arapski posesivni genitiv ostvaruje u paru simetričnih relacija: *imenica je lokacija atributa* i *atribut je lokacija imenice*. Osim posesivnog genitiva, u ovom značenju, tačnije jednom članu para njegovih relacija, nalazimo i arapski kongruentni atribut i prijedložnu frazu.

Relacija *imenica je lokacija atributa*, u značenju prostorne lokacije, nije veoma frekventna u arapskom posesivnom genitivu. Njena se upotreba često vezuje za atributne konstrukcije koje su kao takve prerasle u toponime. Takav je slučaj u primjeru: (الدستور العراقي، الديباجة) *dolina dviju rijeka*, odnosno *Mezopotamija*, kao i u primjerima koje T. Muftić preuzima od H. Reckendorfa: (وادي الملوك) *Dolina kraljeva* i (أرض الأنهار الخمسة) *zemlja pet rijeka*, odnosno *Pendžab* (1997: 502).

U značenju vremenske lokacije, ova se relacija u atributu u formi posesivnog genitiva često ostvaruje u sakralnom stilu: (يوم القيمة) *Dan ustanuća* (Kur'an 2004, 2:85), (يوم البعث) *Dan proživljenja* (Kur'an 2004, 30:56), (يوم الحساب) *Dan obračuna* (Kur'an 2004, 40:27).

Suprotna relacija, *atribut je lokacija imenice*, ujedno je i jedno od najfrekventnijih značenja atributa u arapskom jeziku. Lokaciju u prostoru kao značenje posesivnog genitiva ilustriraju primjeri: (بين القصرين، ٥) *mrkli mrak u sobi* [Put između dva dvorca, 5], (السكرية، ١١) *svjetiljka na stepeništu* [Sugar Street, 5], (في الليل، ٢٣٧) *aleksandrijska skloništa* [U noći, 15], (٣٠ ديسمبر ٢٠٠٢، ١) *njen želučani sadržaj*, (٣٠ ديسمبر ٢٠٠٢، ١) *stadion u Kairu*, (١٢ يوليو ٢٠٠٥، ١) *eksplozije bombi u Londonu*, (١٢ يوليو ٢٠٠٥، ١٤) *srebrenički masakr*.

U primjerima: (دليل الطالب المستجد، ٣٤) *fajum-ski ogranak Kairskog univerziteta*, (الشرق الأوسط، المسجِدُ الْحَسِينِيُّ فِي الْقَاهِرَةِ (سيدتي، ١٢ *najveći evropski masakr*, يوليو ٢٠٠٥، ٥) *Huseinova džamija u Kairu*, (التنظيم الجديد للنبيت، ١٢ - ١٨ أكتوبر ١٩٩٦، ٢٢) *novi kućni red* [Palace of Desire, 12], (قصر الشوق، ١٧) *kuć [koji se nalazio] između dva kreveta* [Palace of Desire, 21], isto značenje ima atribut u formi prijedložne fraze, dok se u primjerima: (تقويم جامعة القاهرة، ٤٢١) *lokalne prilike* i (تقويم جامعة القاهرة، ٤٢٣) *nacionalni i međunarodni nivo*, (المُدُنُ الْفِلَسْطِينِيَّةُ (الأهرام، ٢٦ ديسمبر ٢٠٠٢، ١) *palestinski gradovi*, ono javlja u formi kongruentnog atributa.

Lokacija u vremenu najčešće se izražava atributom u formi arapskog posesivnog genitiva: (ارخص ليالي، ١١) *jutrošnja pita* (Bijedna noć, 98), (الطابور، ٢٧٠) *subotnja pijaca* (Kolona, 101), (أكتوبر هذا العام (المسافر، ١٧ ديسمبر ٢٠٠٢، ٥) *ratni zločin*, (الاهرام، ١٧ يونيو ١٩٩٦، ٥٠) *oktobar tekuće godine*, a nešto rjeđe u formi prijedložne fraze: (بداية و نهاية، ١١) *sudbina njihovog oca poslije smrti* [The beginning and the end, 19], ili pak kongruentnog atributa: (قصر الشوق، ٥) *njegov večernji pozdrav* [Palace of Desire, 1].

Protemporalno značenje

Protemporalno značenje predstavlja podtip opisanog značenja lokativa u kojem je naglasak na trajanju, te se ostvaruje u simetričnom paru relacija: *imenica (traje) za vrijeme atributa* i *atribut (traje) za vrijeme imenice*. Na planu strukture arapske atributne konstrukcije, ovo se značenje vezuje isključivo za formu posesivnog genitiva i prijedložne fraze.

Relaciju *imenica (traje) za vrijeme atributa*, koja je inače manje frekventna, nalazimo u značenju prijedložne fraze: (العمل الإلزامي في الظروف (دستور دولة فلسطين، مادة ٥١) *radna obaveza u izvanrednim okolnostima i za vrijeme prirodnih katastrofa*, kao i u primjeru posesivnog genitiva koji T. Muftić preuzima od H. Reckendorfa: (استراحة ساعة (1997: 502).

Druga navedena relacija protemporalna mnogo je češća u upotrebi, a javlja se u formi posesivnog genitiva: (بداية و نهاية، ١٢) *u trenucima bijesa* [The beginning and the end, 20], (كَانَ التَّجَارُ (...) يُسَمَّوْنَهَا، ١٩) *trgovci mu dadoše naziv "dani straha"* [Sugar Street, 12], (السكرية، ٢٢) *A gdje su sad danislave, pjesama i ljubavi?* [Sugar Street, 15], (الشرق الأوسط، سنوات الحزب (١٩٧٢ يوليو ٢٠٠٥، ١) *ratne godine*.

Kauzativno značenje

Kauzativno značenje arapskog atributa još je jedno od onih koja se u slučaju posesivnog genitiva javljaju u simetričnom paru relacija: *imenica je uzrok atributa* i *atribut je uzrok imenice*. Osim u formi posesivnog genitiva, ovo se značenje, u jednom članu para relacija, može realizirati u formama kongruentnog atributa i prijedložne fraze.

Prvu relaciju kauzativa nalazimo relativno rijetko, i to isključivo u značenju arapskog posesivnog genitiva, kao u primjeru: *فَيْرُوسُ الْإَيْدِزِ* (الاهرام، ديسمبر ٢٨، ٢٠٠٢، ١) *virus AIDS-a*.

Druga, ujedno i frekventnija relacija, ostvaruje se kako u formi posesivnog genitiva: *حَدَرَ الْمَوْتِ* u *strahu smrtnome* (Kur'an 2004, 2:19), (١، ٢٠٠٢، ديسمبر ٢٨، الاهرام،) *وبَاءَ الْإَيْدِزِ* (الاهرام،) *epidemija AIDS-a*, tako i u formama arapske prijedložne fraze: (١، ٢٠٠٢، ديسمبر ٢٨، الاهرام،) *مَضْرَعٌ ٤٦ شَخْصًا فِي هُجُومَيْنِ أَنْتَحَارِيَيْنِ* (الاهرام،) *smrt 46 osoba u dva samoubilačka napada*, i kongruentnog atributa: (٤٢٠،) *بَاكْتِيرِيَّةٌ وَفَيْرُوسِيَّةٌ* (تقويم جامعة القاهرة،) *bakterijska i virusna oboljenja*.

Finalno značenje

Finalno, ili značenje namjere, interesantno je po tome što je u jednom članu para potencijalnih relacija u arapskoj atributnoj konstrukciji izuzetno frekventno, dok se u drugoj relaciji uopće ne ostvaruje, čak ni u formi posesivnog genitiva. Stoga će ovdje biti navedeni samo primjeri relacije *atribut je cilj imenice*, ujedno i jedini koje sam našla u primjerima u obrađenom korpusu.

U formi posesivnog genitiva, finalno se značenje realizira u primjerima: (٢٧،) *مَائِدَةُ إِفْطَارٍ* (قصر الشوق،) *sto za doručak* [Palace of Desire, 21], (١٨،) *قَطَارٌ حُلُوانٌ* (الشهادة،) *kahvenisanje* [Sugar Street, 1],²⁴ (٥،) *صَوْدَانِيَّةٌ* (السياسة،) *vož za Hulvan* [Svedočanstvo, 52], (٢٣٤،) *عَرَبِيَّةٌ نَقْلٌ* (في الليل،) *teretno vozilo* [U noći, 13], (٩،) *مَأْمُورٌ التَّفْتِيشِ* (الحرام،) *istražni inspektor* [The sinners, 3], (١٠،) *مَأْمُورٌ التَّفْتِيشِ* (الحرام،) *vršalica* [The sinners, 4],²⁵ (١٢،) *نَشَاطَاتٌ الدَّعَايَةِ* (الانتخابات الرئاسية الفلسطينية،) *propagandne aktivnosti*, (٣٩،) *وَسَائِلُ الْإِعْلَامِ* (دستور دولة فلسطين،) *sredstva informiranja*.

Podjednako frekventna u izražavanju ovog značenja jeste i forma prijedložne fraze: (٢٧، ٢٠٠٥، أغسطس ٢٤، الايام،) *مَعْرَكَةٌ لِلْحِفَاظِ عَلَى الشَّرَاثِ* (الايام،) *bitka za zaštitu kulturnog naslijeđa*, (Kur'an 2004, 2:2), (٣،) *الْمَرْكَزُ الْفَلَسْطِينِيُّ لِحَقُوقِ الْإِنْسَانِ* (الانتخابات الرئاسية الفلسطينية،) *Palestinski centar za ljudska prava*, (٨٦،) *دَلِيلُ الطَّالِبِ الْمُسْتَجِدِّ* (دليل الطالب المستجد،) *uputstva*

²⁴ U doslovnom prijevodu: *okupljanje na kahvu*.

²⁵ U doslovnom prijevodu: *mašina za vršidbu*.

za sve studente, (٢٨ ديسمبر ٢٠٠٢، ١)، *lije-kovi (...)* *za borbu protiv epidemije AIDS-a*.

Osim u formi arapskog posesivnog genitiva i prijedložne fraze, značenje finala često je i u formi kongruentnog atributa. Njegove primjere nalazimo u atributnim sintagmama: (٤٢١) *الهيئات العلمية* (تقويم جامعة القاهرة، ٤٢١) *naučne organizacije*, (٤٢٢) *المراكز البحثية* (تقويم جامعة القاهرة، ٤٢٢) *istraživački centri*, (٤٢٢) *الدورات التدريبية* (تقويم جامعة القاهرة، ٤٢٢) *nastavni kursevi*.

Značenje izvora

Značenje izvora dosad nije bilo predmetom opisa u analizi značenja arapskog posesivnog genitiva. Osim toga, ovo značenje, kao i značenje finala, u primjerima atributnih konstrukcija u obrađenom korpusu izraz nalazi samo u drugom članu navedenog para relacija, iako bi se teorijski moglo realizirati u simetričnom paru relacija: *imenica je izvor atributa* i *atribut je izvor imenice*.

Na planu strukture atributne konstrukcije, jedinu ostvarenu relaciju ovog značenja nalazimo u formi posesivnog genitiva: (٢٢) *حكاية زعيم الكيمياء* (الشهادة، ٢٢) *priča o pioniru hemije* [Svedočanstvo, 54], (٢٧٠) *حرارة الشمس* (الطابور، ٢٧٠) *sunčeva toplota* [Kolona, 101], (٤٨، ١٩٩٦) *زيت الزيتون* (المجلة، ١ – ٧ ديسمبر ١٩٩٦، ٤٨) *maslinovo ulje*, (٧٦) *رائحة أقدامك* (الرحلة، ٧٦) *zadah tvojih nogu* (Putovanje, 63), formi prijedložne fraze: (٤٤٧) *الدبلوم* (تقويم جامعة القاهرة، ٤٤٧) *iz arheologije*, (١، ٢٠٠٢) *أدوية رخيصة الثمن من الإنتاج المحلي* (الاهرام، ٢٨ ديسمبر ٢٠٠٢، ١) *jeftini lijekovi domaće proizvodnje*, ali i formi kongruentnog atributa: (٤٢١) *المعلومات* (تقويم جامعة القاهرة، ٤٢١) (...) *المستحضرات البيولوجية* (تقويم جامعة القاهرة، ٤٢٢) *biološki preparati*.

Instrumentalno značenje

Instrumentalno značenje još je jedno od onih koja u opisu značenja arapskog posesivnog genitiva i općenito atributa u arapskom jeziku dosad nisu uočavana. Međutim, za razliku od značenja finala i izvora, značenje instrumentala u arapskoj atributnoj konstrukciji javlja se u oba člana simetričnog para relacija *imenica je instrument atributa* i *atribut je instrument imenice*. Kao i u drugim sličnim značenjima, u značenju instrumentala se u jednoj relaciji javlja isključivo posesivni genitiv u arapskoj genitivnoj vezi, dok se u drugoj relaciji mogu javiti kako posesivni genitiv, tako i prijedložna fraza i arapski kongruentni atribut.

Prvu relaciju, *imenica je instrument atributa*, nose primjeri posesivnog genitiva: (٤٢٢) *وسائل التكنولوجيا الحديثة* (تقويم جامعة القاهرة، ٤٢٢) *sredstva moderne tehnologije*, (١٢ – ٦) *لغة التراث* (كل الناس، ٦ – ١٢ أكتوبر ١٩٩٩، ١٩) *jezik kulturnog naslijeđa*.

Drugu relaciju instrumentalna nalazimo u primjerima posesivnog genitiva: (الرحلة، ٧٥-٧٦) *جيل الفطار generacija vozova* [Putovanje, 62] i (الرحلة، ٧٦) *لمبة الكهربياء generacija automobila* [Putovanje, 62], prijedložne fraze: (بيت من لحم، ٩) *električna lampa* [Kuća mesa, 57], prijedložne fraze: (ديسمبر ٢٠٠٢، ١) *العلاج بهورمون الأستروجين (الاهرام، ١٧) liječenje hormonom estrogena*, (المادة ٤، ٤) *بلغة الأم (...) تعليم obrazovanje (...) na mater-njem jeziku*, te kongruentnog atributa: (السكرية، ٥) *مصباحه الغازي (السكرية، ٥) njegova petrolejska lampa* [Sugar Street, 1], (السكرية، ٥) *مصباح كهربيائي (السكرية، ٥) električna lampa* [Sugar Street, 1], (ديسمبر ٢٠٠٢، ١) *اتصال هاتفي (الاهرام، ٢٦) telefonski kontakt*.

Značenje agensa/pacijensa

Značenje agensa i pacijensa, iako ne podrazumijeva u pravom smislu riječi simetričan par relacija, ovdje ću obraditi zajedno budući da se i jedno i drugo javljaju u samo jednom članu para potencijalnih relacija, te da se pojmovi agensa i pacijensa nalaze na suprotnim polovima “agentivnosti” u jeziku.²⁶

Prvu relaciju iz ovog “nesimetričnog” para, tj. *atribut je agens imenice*, izražava forma posesivnog genitiva: (ديسمبر ٣٠، الاهرام، ١) *تقارير الأمم المتحدة (الاهرام، ٢٨) izvještaji Ujedinjenih naroda*, (ديسمبر ٢٨، الاهرام، ١) *نظام صدام حسين (الاهرام، ٢٨) režim Sadama Huseina*, forma prijedložne fraze: (ديسمبر ٢٠٠٢، ١) *القمع الطائفي (الاهرام، ٢٧) sektaška represija autokratske klike*, (اليوم، ١٢ يوليو ٢٠٠٥، ١) *رسالة من إسرائيل للعالم (الاهرام، ٢٧) poruka Izraela svijetu*,²⁷ kao i forma kongruentnog atributa: (ديسمبر ٢٧، الاهرام، ١) *العمل العربي (الاهرام، ٣) intelektualna produkcija arapska nastojanja*, (التوجيه الادبي، ٣، ٣) *النتائج العقلية (التوجيه الادبي، ٣) intelektualna produkcija*.

Drugu relaciju, tj. *atribut je pacijens imenice*, nalazimo također u primjerima arapskog posesivnog genitiva: (السكرية، ٥) *تغيير أمينة (السكرية، ٥) promjena koja je zadesila Eminu* [Sugar Street, 1], (تقويم جامعة القاهرة، ٣٩٥، ١) *أمراض نبات (تقويم جامعة القاهرة، ٣٩٥) oboljenja biljaka*, (ديسمبر ٢٠٠٢، ١) *انفجار سيارة (الاهرام، ٢٨) eksplozija automobila*, (التوجيه الادبي، ٧، ٧) *عواطف الناس (التوجيه الادبي، ٧) ljudska osjećanja*, te arapske prijedložne fraze: (الشرق الاوسط، ١٢ يوليو ٢٠٠٥، ٥) *عازر لا ورياً (الشرق الاوسط، ١٢ يوليو ٢٠٠٥) evropska sramota*.

Ovim je završen kratki prikaz rezultata analize semantike arapskog atributa do kojih sam došla kako oslanjanjem na dosadašnje opise u obrađenim sekundarnim izvorima, tako i primjenom opisanog relacijskog

²⁶ Kako se vidi iz navedenih primjera, značenje pacijensa ovdje ne obuhvata pojam komplementacije, tako da nije jednako pojmu “objektnog” genitiva, koji se često opisuje kao jedno od značenja arapskog posesivnog genitiva.

²⁷ Drugi atribut u značenju finala ovdje je naveden radi prikazivanja konteksta u kojem se javlja upravna imenica. Naime, ista se upravna imenica sa istim prijedlogom u poziciji upravnog člana atributne prijedložne fraze najčešće javlja u značenju izvora.

pristupa značenju atributa u formi imeničke fraze. Naravno, ovakav prikaz mogao bi imati niz različitih formi u kojima bi neke od izdvojenih kategorija mogle biti pripojene jedna drugoj, ili pak razdvojene na još uže i konkretnije semantičke kategorije. Ipak, kako svaki semantički model u svakoj konkretnoj realizaciji ostaje u suštini nepotpun i nedovršen zahvaljujući nevjerojatnoj kreativnosti jezika, koji uvijek uspijeva izbjeći granicama egzaktnog opisa i definicije, tako i predloženi semantički model i analiza mogu biti shvaćeni tek kao pokušaj otkrivanja i zahvatanja novih prostora za analizu, te kao poticaj za nova i opsežnija istraživanja semantike arapskog atributa.

IZVORI I LITERATURA

Izvori

- al-'Ahrām*. 127, 42379, 17. dīsambir 2002.
al-'Ahrām. 127, 42388, 26. dīsambir 2002.
al-'Ahrām. 127, 42389, 27. dīsambir 2002.
al-'Ahrām. 127, 42390, 28. dīsambir 2002.
al-'Ahrām. 127, 42392, 30. dīsambir 2002.
al-'Ayyām. 10, 3404, 12. yūliyū 2005.
al-'Ayyām. 10, 3447, 24. aḡuṣṡus 2005.
 Ğāmi'a al-Qāhira, Kulliyya al-'ādāb (1998) *Dalīl al-tālib al-mustağidd*. al-Qāhira: Ğāmi'a al-Qāhira.
 Ğāmi'a al-Qāhira (1998) *Taqwīm Ğāmi'a al-Qāhira 1998-1999*. al-Qāhira: Ğāmi'a al-Qāhira.
 al-Ḥukūma al-'irāqīyya al-'intiḡāliyya (2005) al-Dustūr al-'irāqī: Naṣṡ al-kāmil wa al-'aḡīr li al-musawwada. *The Middle East Review of International Affairs* 9, 3. Online. The Middle East Review of International Affairs. Internet. 20. 10. 2005.
 Ḥusayn, T. et al. (1998) *al-Tawḡīḡ al-'adabī*. al-Qāhira: Kulliyya al-'ādāb.
 'Idrīs, Y. (1965) *al-Ḥarām*. al-Tab. II. al-Qāhira: Dār al-hilāl.
 'Idrīs, Y. (1967) "'Arḡaṡ layālī". *'Arḡaṡ layālī*. al-Qāhira: Dār al-kitāb al-'arabī: 5-12.
 'Idrīs, Y. (1967a) "Fī al-laylī". *'Arḡaṡ layālī*. al-Qāhira: Dār al-kitāb al-'arabī: 225-242.
 'Idrīs, Y. (1967b) "al-Makīna". *'Arḡaṡ layālī*. al-Qāhira: Dār al-kitāb al-'arabī: 197-207.
 'Idrīs, Y. (1967c) "Naḡra". *'Arḡaṡ layālī*. al-Qāhira: Dār al-kitāb al-'arabī: 13-15.
 'Idrīs, Y. (1967d) "al-Šahāda". *'Arḡaṡ layālī*. al-Qāhira: Dār al-kitāb al-'arabī: 17-23.
 'Idrīs, Y. (1967e) "al-Ṭabūr". *'Arḡaṡ layālī*. al-Qāhira: Dār al-kitāb al-'arabī: 269-276.
 'Idrīs, Y. (1971) "Bayt min laḡm". *Bayt min laḡm*. al-Qāhira: 'Ālam al-kutub: 5-13.
 'Idrīs, Y. (1971a) "al-Riḡla". *Bayt min laḡm*. al-Qāhira: 'Ālam al-kutub: 73-80.

- ʾIdrīs [Idris], J. (1977) "Bijedna noć". *Šejh-baba*. Prijev. S. Grozdanić. Novi Sad: Matica srpska: 95-100.
- ʾIdrīs [Idris], J. (1977a) "Kolona". *Šejh-baba*. Prijev. S. Grozdanić. Novi Sad: Matica srpska: 101-104.
- ʾIdrīs [Idris], J. (1977b) "Kuća mesa". *Šejh-baba*. Prijev. H. Čar. Novi Sad: Matica srpska: 55-60.
- ʾIdrīs [Idris], J. (1977c) "Mlin". *Šejh-baba*. Prijev. J. Šamić. Novi Sad: Matica srpska: 105-112.
- ʾIdrīs [Idris], J. (1977d) "Pogled". *Šejh-baba*. Prijev. S. Grozdanić. Novi Sad: Matica srpska: 125-126.
- ʾIdrīs [Idris], J. (1977e) "Putovanje". *Šejh-baba*. Prijev. J. Šamić. Novi Sad: Matica srpska: 61-66.
- ʾIdrīs [Idris], J. (1977f) "U noći". *Šejh-baba*. Prijev. N. Bojanić. Novi Sad: Matica srpska: 7-18.
- ʾIdrīs [Idris], J. (1986) "Svedočanstvo". *Antologija kratke arapske priče*. Prijev. R. Božović. Kruševac: Bagdala: 52-55.
- ʾIdrīs [Idris], Y. (1995) *The sinners*. Trans. K. Peterson-Ishaq. Colorado: Three Continent Press.
- Kull al-nās*. 10, 543, 6-12. uktūbir 1999.
- Kur'an s prijevodom na bosanski jezik*. (2004) Prijev. E. Duraković. Sarajevo: Svjetlost.
- al-Mağalla*. 877, 1-7. đīsambir 1996.
- al-Mağalla*. 1025, 3-9. uktūbir 1999.
- Maḥfūḥ, N. (1971) *Qaṣr al-šawq*. al-Tab. VIII. al-Qāhira: Maktaba Miṣr.
- Maḥfūḥ, N. (1976) *al-Sukkariyya*. al-Tab. VI. al-Qāhira: Maktaba Miṣr.
- Maḥfūḥ, N. (1983) *Bayna al-qaṣrayn*. al-Tab. XII. al-Qāhira: Maktaba Miṣr.
- Maḥfūḥ, N. (1984) *Bidāya wa nihāya*. al-Tab. XIV. al-Qāhira: Maktaba Miṣr.
- Maḥfūḥ [Mahfouz], N. (1985) *The beginning and the end*. Trans. R. Awad. Cairo: The American University in Cairo Press.
- Maḥfūḥ [Mahfuz], N. (1990) *Put između dva dvorca*. Prijev. S. Grozdanić. Sarajevo: Svjetlost.
- Maḥfūḥ [Mahfouz], N. (1991) *Palace of Desire*. Trans. W. M. Hutchins. Cairo: The American University in Cairo Press.
- Maḥfūḥ [Mahfouz], N. (1992) *Sugar Street*. Trans. W. M. Hutchins, A. B. Samaan. Cairo: The American University in Cairo Press.
- al-Markaz al-filasṭīnī li ḥuqūq al-'insān (2005) al-Intihābāt al-ri'āsiyya al-filasṭīniyya 2005: Taqrīr natā'iğ al-raqāba 'alā 'amaliyyāt al-'iqtirā' wa al-farz. Online. al-Markaz al-filasṭīnī li ḥuqūq al-'insān. Internet. 15. 10. 2005.
- al-Musāfir*. 2, 15, yūniyū 1996.
- Sayyidatī*. 16, 814, 12-18. uktūbir 1996.
- Sulṭa al-waṭaniyya al-filasṭīniyya (2003) *Dustūr Dawla Filasṭīn: Mašrū' al-musawwada al-ṭālita "al-munaqqaḥa"*. Online. Sulṭa al-waṭaniyya al-filasṭīniyya. Internet. 10. 08. 2005.
- al-Šarq al-awsaṭ*. 9723, 12. yūliyū 2005.
- al-Šarq al-awsaṭ*. 9738, 27. yūliyū 2005.

Literatura

- Anderson, R. C., Shiffrin, Z. (1980) "The meaning of words in context". In: *Theoretical issues in reading comprehension: Perspectives from cognitive psychology, linguistics, artificial intelligence, and education*. Ed. R. J. Spiro, B. C. Bruce, W. F. Brewer. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates: 331-348.
- Badawi, E., Carter, M. G., Gully, A. (2004) *Modern written Arabic: A comprehensive grammar*. London and New York: Routledge.
- al-Baqrī, 'A. M. (1986) *Dirāsāt naḥwīyya fī al-Qur'ān*. al-Tab. III. al-'Iskandariyya: Mu'assasa šabāb al-ḡāmi'a.
- Beeston, A. F. L. (1970) *The Arabic language today*. London: Hutchinson University Library.
- Buckley, R. (2004) *Modern literary Arabic: A reference grammar*. Beirut: Librairie du Liban.
- al-Bustānī, 'A. M. (1963) *Qawā'id al-'arabiyya*. III. Bayrūt: Dār al-kitāb al-lubnānī.
- Dayf, Š. (2003) *Taḡdīd al-naḥw*. al-Tab. V. al-Qāhira: Dār al-ma'ārif.
- Dickins, J., Watson, J. C. E. (1999) *Standard Arabic: An advanced course*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dixon, R. M. W. (2006) "Adjective classes in typological perspective". In: *Adjective classes: A cross-linguistic typology*. Explorations in Linguistic Typology 1. Ed. R. M. W. Dixon, A. Y. Aikhenvald. Oxford: Oxford University Press: 1-49.
- Gagné, C. L. (2002) "Metaphoric interpretations of comparison-based combinations". *Metaphor and Symbol* 17, 3: 161-178.
- Gagné, C. L. (2002a) "The competition-among-relations-in-nominals theory of conceptual combination: Implications for stimulus class formation and class expansion". *Journal of the Experimental Analysis of Behavior* 78: 551-565.
- al-Ġulāyīnī, M. (bez datuma) *Ġāmi' al-durūs al-'arabiyya*. III. Ṭaharān: 'Inti-šārāt Nāšir Ḥasrū.
- Ḥamīd, B. M. (bez datuma) *Luḡa al-'i'rāb*. al-Qāhira: Dār al-ma'rifa.
- Ḥasan, 'A. (1999) *al-Naḥw al-wāfī*. al-Tab. XIII. III. al-Qāhira: Dār al-ma'ārif.
- al-Hāšimī, 'A. (bez datuma) *al-Qawā'id al-'asāsiyya li al-luḡa al-'arabiyya*. 'Istānbūl: al-Maktaba al-'islāmiyya.
- Holes, C. (1995) *Modern Arabic: Structures, functions and varieties*. New York: Longman.
- Johnson, M. G., Henley, T. B. (1992) "Finding meaning in random analogies". *Metaphor and Symbolic Activity* 7, 2: 55-75.
- Katnić-Bakaršić, M. (2001) *Stilistika*. Sarajevo: Ljiljan.
- Kordić, S. (1995) *Relativna rečenica*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Kovačević, M. (1992) *Kroz sintagme i rečenice*. Sarajevo: Svjetlost.
- Kovačević, M. (1998) *Sintaksa složene rečenice u srpskom jeziku*. Beograd: Raška škola.

- Kremers, J. M. (2003) *The Arabic noun phrase: A minimalist approach*. Diss. Katholieke Universiteit Nijmegen. Utrecht: LOT.
- Muftić, T. (1984) "O semantici arapskog idāfata". *Prilozi za orijentalnu filologiju* 32-33. Sarajevo: 1-16.
- Muftić, T. (1997) *Gramatika arapskog jezika*. Sarajevo: Ljiljan.
- Muğālasa, M. H. (1997) *al-Naḥw al-šāfi*. Bayrūt: al-Risāla.
- Ni'ama, F. (1973) *Mulahḥaṣ qawā'id al-luġa al-'arabiyya*. al-Tab. XVII (bez datuma) al-Qāhira: Naḥḍa Miṣr.
- Qabbiš, 'A. (1982) *al-Kāmil fī al-naḥw wa al-šarf wa al-'i'rāb*. al-Tab. IV. Dimašq: Dār al-kitāb.
- Pranjaković, I. (2001) *Druga hrvatska skladnja: Sintaktičke rasprave*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Ramey, C. H. (2005) *Thematic typicality in modifier-noun conceptual combinations: Controlling for presentation-order effects*. Diss. Temple University. Ann Arbor: UMI. 3176844.
- Ryding, K. C. (2005) *A reference grammar of modern standard Arabic*. New York: Cambridge University Press.
- al-Sayyid, 'A. 'A. (1975) *Fī 'ilm al-naḥw*. al-Tab. I-II. al-Qāhira: Dār al-ma'ārif.
- Schachter, P. (1985) "Parts-of-speech systems". In: *Language typology and syntactic description: Clause structure*. Ed. T. Shopen. Vol. I. Cambridge: Cambridge University Press: 3-61.
- Shlonsky, U. (2000). "The form of the Semitic noun phrase: an antisymmetric, non N-movement account". ms. *University of Geneva*. Online. Internet. 04. 08. 2005.
- Sulaymān, M., Ḥawrī, F. (1964) *Luġatay al-'arabiyya: silsila ġadīda fī 'ulūm al-luġa*. III. Bayrūt: Dār al-kitāb al-lubnānī.
- 'Umar, 'A. M., Zahrān, M. N., 'Abd al-Laṭīf, M. H. (1984) *al-Naḥw al-'asāsī*. al-Kuwayt: Dār al-salāsīl.
- Wright, W. (1967) *A grammar of the Arabic language*. 3rd ed. vol. II. Cambridge University Press.

SEMANTIČKI OPSEG ATRIBUTA U ARAPSKOM JEZIKU

Sažetak

Polazeći od postojećih opisa semantike različitih formi atributa u arapskom jeziku, rad se u nedostatku sistematičnog modela lingvističkog opisa značenja atributa, okreće kognitivnoj psihologiji i relacijskom pristupu razumijevanju atributa. Uz pomoć relacijskog pristupa, rad ne samo da uočava nova, dosad neopisana značenja arapskog posesivnog genitiva i atributa općenito, kao što su izvor i instrumental, nego uspijeva uvesti i sistematičan i jednostavan način opisa drugih značenja

posesivnog genitiva, kroz upotrebu simetričnih parova relacija unutar značenja posesiva, gradivnog kvalitativa, kvalitativa, lokativa, protemporalala, kauzativa i instrumentalala. Na osnovu poređenja sa značenjima posesivnog genitiva, u radu je ponuđen i opis značenja drugih formi atributa u arapskom jeziku širi i obuhvatniji od onog koji se može naći u literaturi. Konačno, prihvatanjem postojanja niza tematskih relacija kodiranih u formi posesivnog genitiva u arapskoj genitivnoj vezi, objašnjeno je kako veliko semantičko bogatstvo ove forme, tako i njena eliptičnost i veća stilska efektnost u poređenju s drugim formama atributa u arapskom jeziku.

THE SEMANTIC SCOPE OF ATTRIBUTIVE NOUN PHRASE MODIFICATION IN ARABIC

Summary

Starting with the discussion of existing semantic descriptions of various forms of Arabic attributive modifiers, the study, due to absence of a systematic model for linguistic description of attributive modifier semantics, reaches out to cognitive psychology and relation-based approach to understanding of modifier-noun combinations. The application of relation-based approach both helps find new and so far not described meanings of Arabic possessive genitives and attributive modifiers in general, like source and instrument, and allows for the introduction of a systematic and simple model for description of other meanings of possessive genitive through the use of symmetrical pairs of relations within its possessive, material, quality, location, duration, causative and instrument meaning. Based on comparison with the meanings of possessive genitives, the study offers a description of other forms of Arabic attributive modifiers that is wider and more inclusive than those found in literature. Finally, by means of accepting of existence of a number of thematic relations encoded in the form of possessive genitive in Arabic status constructus, the study explains both the semantic abundance of Arabic possessive genitive, and its elliptic character and higher stylistic potential as compared to other attributive modifiers in Arabic.

Key words: Arabic language, semantics, attribute.